

ARAGON „A KOMMUNISTÁK” ÍRÓJA

Úgy kellett volna címezni e cikket, hogy »Aragon új regényéről«; csakhogy Aragon »új« regénye, *A Kommunisták*, vagy legalábbis annak első része, franciául már négy éve, 1951-ben, magyarul alig egy évvel később, 1952-ben jelent meg, s azóta Aragon, ha új regénnyel nem is, de máris több új verskötettel s tanulmánnyal gazdagította a francia haladó irodalmat. A magyar olvasók nagy része bizonyosan ismeri már *A Kommunisták* magyarul is olvasható öt kötetét, s valószínű, hogy még többen ismernék, ha kritikánk bővebben foglalkozott volna e nagy regénnyel.

Ahhoz, hogy *A Kommunistákat* lényegében felfoghassuk s kellő módon értékelhessük, nemcsak azt a kort kell ismerünk, legalábbis nagy vonalaiban, amelyről ez a regény szól, hanem magának Aragon-nak is egész írói fejlődését; mindaddig, míg fiatal szürrealistából a »való világ« krónikásává, prózai epikusává növekedett. *A Kommunisták* korszaka, mint ezt az öt eddigi kötet címei is mutatják, 1939 tavaszától 1940 nyaráig terjed, vagyis azt az alig másfél éves periódust foglalja magába, amely alatt Franciaország a békéből a háborúba, a háborúból az összeomlásba és a megszállásba sodródott. Aragon már a háború végén, 1944-ben fogott ehhez a munkájá-

hoz, amelyet tizenöt kötetre és három sorozatra tervezett; e terv szerint az első öt kötet az összeomlásig és a megszállásig vezet, a második sorozat az Ellenállás szerveződését meséli és magyarázza; a befejező kötetek már a felszabadult Franciaországról szólnának. A kor tehát a mi korunk, amelyre mindnyájan emlékezünk s amelyben tevékenyen vagy szenvedőleg majdnem mindnyájan résztvettünk. Kevesen jogosultabbak arra, hogy ezt a kort egy nagy regény központjává, szövetévé, eleven anyagává emeljék, mint épp Aragon, a költő, a kortárs és a pártos író, aki mint katona, mint újságíró, mint az Ellenállás nagy költője személyét, életét, biztonságát, mindenét latbavetette népe és pártja győzelméért. Mert a regény nagy témája nemcsak és nem anynyira a francia-német háború, mint inkább a régi s az új erők, a haladás és a haladás harcának részletes ábrázolása, egyfelől a francia burzsoázia haladása, mindazokkal a sötét és álarcos erőkkel, amelyek, ha érdekeikről van szó, saját véreik ellen idegen hatalmakkal is szövetkeznek — s a múlt e szívós árnyaival szemben egy új osztály, egy megújult nép harca és ellenállása, amelynek forrása, kerete, életetője és jelképe maga a címben szereplő s a néppel azonosuló Párt.

A nagy regény első kötetében tanúi vagyunk a spanyol köztársaságok vereségének és menekülésének s megismerjük azokat a francia kommunistákat, akik a spanyol határon, a Pireneusokban iparkodnak a menekülők szenvedésén nyihitni. Ez a kép, a spanyol vereség képe nem egyszer majd intőjelül s párhuzamul szolgál a franciaországi eseményekhez. Egyelőre még tart a béke. »hála« a »benemavatközás« szégyenletes politikájának s a még ennél is szégyenletesebb müncheni egyezménynek Hitlerékkal: a nagypolgárság gondtalanul élvezi önző jólétét, bankárok, politikusok és gyárosok egyre nyíltabban szövetkeznek a fasiszta erőkkel, míg a munkásság és a kispolgárság egyre fenyegetőbben érzi a közeli válságot, a csakhamar kirobbanó háborút, amelyben az üldözött és rágalmazott párt lesz mindinkább a munkásság és az értelmiség egyetlen biztos erőforrása.

A második kötetben már folyik a háború; az a bizonyos »furcsa háború«, amelyben hónapokon át semmit sem tesznek a németek ellen s az uralkodó osztályok nagyvilági ünnepekben s politikai intrikákban élvezik fényűző életüket. Mindegyik csak magára, mindegyik saját hasznára vagy szenvedélyére gondol, csak az üldözött párttagok dolgoznak

rejteikben a népért, akár mint katonák vidéki garnizonokban, akár mint szervezők, főképp a nők, végig az egész országban, akár mint a titokban sokszorosított *Humanité* írói, és terjesztői. Maga a háború csak a kötet végén jelenik meg először egy aknára lépett kis postásnak szörnyű megcsonkulásában, de aki vakon és bényán is tovább óhajt küzdeni társaiért.

A harmadik kötetben sorra látogatjuk az íróval a különböző vidéki garnizonokat, főképp egy munkaszolgálatos ezredet, amely tele van nyílt, titkos, vagy még habozó kommunistákkal, gyanús értelmiségiekkel és tette kész munkásokkal. Ugyanakkor Párizsban tovább folyik a polgári pártok és érdekcsoportok torzalkodása, valamint az első rész fiatal szerelmespárjának, a családjukkal meghasonlott Cécile-nek és Jean-nak a története: a nagypolgári fiatalasszonyt s a kispolgári orvostanhallgatót a történelmi események sodorják mindinkább egymás felé s szerelmük, végig az öt kötetben, nemcsak egyéni boldogságukat, hanem egy megújuló világ reményét és ígéretét is példázza.

A negyedik kötetben a politikai intrikák, a miniszterek, tábornokok s pénzemberek vetélkedései már-már a végsőkig feszülnek s egyre inkább Pétain lesz az uralkodó osztályok reménye, nem annyira Hitlerrel, mint inkább a népi, a kommunista forradalommal szemben. Maga a párt egyre erősödik minden üldözés ellenére, s nemcsak régi tagjai maradnak hi-

vek és hősiesek, hanem akik eddig haboztak, főképp az értelmiségiek, egyre jobban benne látják egy jobb Franciaország zálogát. A kötet végén a németek már betörték Belgiumba és Hollandiába, míg a franciák mit sem sejtve készülnek a vélt győzelemre.

Az ötödik, két részből álló kötet már valóságos krónikája az északi összeomlás és a megszállás első napjainak, közép-pontjában Lille-nek, a nagy északi iparvárosnak szörnyű agóniájával s ugyanakkor a határmenti bányavárosok megszállásával s máris kezdődő ellenállásával. A harc, amely öt kötetben át folyt, hónapokon keresztül, az áruelő osztály s a forradalmasodó munkásosztály között, az ötödik kötetben, az összeomlással és a megszállással, egészen új szakaszba lép: magából a tragédiából sarjad ki az ellenállás reménye s az áruelő helyét a nép fogja elfoglalni.

Egyelőre nem tudjuk, mi lesz a regény folytatása, s mikor fogja Aragon befejezni ezt a hatalmas művét. Így, ahogy van, ez az első rész több, mint regény s több, mint krónika, s leginkább valami új műfajnak, egy új epikai formának felel meg, annak talán, amit a szovjet filmművészet művészi és történelmi dokumentumnak nevez, olyannyira azonosul benne a történeti pontosság a művészi igazsággal, a történeftudós az alkotóművésszel. Aragon élő és kitalált személyeket, megtörtént és elképzelt eseményeket vetít regényében, bár ezt már előtte s vele együtt más regényírók is megtették. Ami az ő regényét s egész írói magatartását minden más műtől és írótól megkülönbözteti, az egyrészt az új realizmusnak, a szocialista realizmusnak legteljesebb alkalmazása, másrészt (bár ez az elsőből következik) az a tény, hogy ő maga is részt vett mindezekben az eseményekben s nemcsak mint kortárs, nemcsak mint szemtanú, hanem mint közvetlen s tevékeny harcos beszélhet ezekről az esztendőkről. Mi teszi Aragon-t képessé egy ilyen roppant freskónak, egy ilyen hatalmas krónikának megtervezésére és megalkotására? Elsősorban valószínűleg egész emberi fejlődése, a mai francia irodalom egyik legtanulságosabb s leggazdagabb pályafutása. Aragon mint fiatal költő már részt vett az első világháborúban s első háborús élményei tették anarchistává, lázadóvá, szürrealistává. De már a huszas évek végén otthoni tapasztalásai s a Szovjetunióban látottak révén végleg azonosul a párttal s a lázadó, a forradalmár egyre inkább a »való világ«, a munkásosztály szószólójává válik. Egy- másuttán jelennek meg a harmincas években azok a nagy regényei, amelyek első példái lesznek a francia szocialista realiz-

*Aragon és felesége, Elsa Triolet
a szovjet írókongresszuson*

musnak s az új szovjet regényirodalom termékenyítő hatásának (ezek közül egy-néhányat, mint *A Bázeli Harangokat*, az *Omnibusz Utasait* és az *Uri Negyedét* a magyar olvasók is ismerhetik). Ha még ehhez hozzászámítjuk Aragon hősiességét, tevékenységét a második világháborúban s még inkább az ellenállásban feleségével, Elsa Triolet-vel s legjobb író- és művészbarátjaival, köztük Éluard-ral egyetemben s mindazt az eleven tapasztalást, amit a háborús évek politikai, társadalmi és emberi vonatkozásai s a néppel való szoros és mindennapi kapcsolatai nyújtottak néki, szinte természetesnek látszik, hogy ennyi élmény és meditáció, ennyi valóság s ennyi költészet, a nagy ellenálló versek mellett, egy ilyen ropant regényben, korunk e prózai époszában található csak kellő formát s méltó megtestesülést.

Szeretnénk, ha csak befejezésül is, néhány szóban rámutatni, a nagy mű egész jelentőségén túl, egyes maradandó részletekre, Aragon-nak előbbi regényeiből is jólismert szatirikus hevére, amellyel itt őt kötetlen át az uralkodó osztályokat ostorozza. A költészetéhez annyira méltó nagy érzelmi szépségekre a családí, a szerelmi s más patetikus jelenetekben s egyes drámai fejezetekre (így az első kötetben arra a titkos pártgyűlésre, ahol a fiatal munkásférj álla-

potos feleségét a párt gondjaira bízta; vagy a második kötetben arra a nagypolgári vacsorára, ahol szorongva nézegetik a titkos *Humánité* első számát; vagy a harmadik kötetben a nagy parlamenti ülésre, ahol lent a teremben Étienne Fajon támadja a kormányt, míg odafent a karzaton Cécile és Jean szerelme szolgál mellékszólamlul; vagy az ötödik kötetben egy utászpap agóniájára). S hadd említsem meg a regény stílusát, mondatkötését és szókincsét, amely szinte teljesen új kísérlet a mai francia regényben, s amely annyi nehézséget okoz a regény fordítójának! Aragon ugyanis eltöröl, sőt elsöpör minden különbséget a beszélt és az irodalmi nyelv között, és pedig nemcsak a szókincs, hanem a fogalmazás szempontjából is. Amellett nemcsak párbeszédeiben, hanem elemzéseiben és leírásaiban is nem egyszer még a szürrealizmusból átvett rövidített, célzatos vagy képletes formulákkal él, amelyekből az olvasó, hacsak nem élte át mindezt s hacsak nem élt hasonló környezetben, inkább csak megsejti, mint kitalálja az értelmet és az összefüggést. Aragon e nagy regényét a kritika, nemcsak a francia kritika, még sokát és sok szempontból fogja tanulmányozni, főképp mint egy új kor, egy új műfaj, egy új stílus, egy új hang hatalmas kísérletét és beteljesülését.

Gyergyai Albert

Pillanatképek a múltból

AZ ÍRÓ HONORÁRIUMA

A Hölgyfutár című szépirodalmi hetilap 1853-ban megírta, hogy amíg Cerito táncosnő egyetlen pesti felléptéért 600 pengőt kap, egy magyar írónak háromkötetes regényéért 550 forintot fizettek.

Sok furcsa és az írók küzdelmeire jellemző szerződés jött létre ebben az időben az írók és a kiadók között. Ezek sorában áll Beöthy Lászlónak, az ötvenes évek népszerű írójának megállapodása Müller Gyula kiadóval. Müller Gyula 80 forintért vette meg az író négyíves humorisztikus naptárát, azzal a kötelezettséggel, hogy az író kétkötetes regényét is megveszi ugyanennyiért és jót áll a szabónál azért, hogy az Beöthynek egy tavaszi kabátot, mellényt és nadrágot csináljon hitelbe.

Ugyanakkor azonban, mikor a magyar írók ilyen megalázó feltételek mellett

adták el alkotásaikat, Emmich Gusztáv könyvkiadó 35.000 forintért vásárolt magának házat Pesten.

DUMAS BUDAPESTEN

A múlt század hetvenes éveinek elején az idősebb Dumas, a világhírű francia regényíró, több napot időzött Budapesten. Tiszteletére a Kisfaludy Társaság felolvasó ülést tartott. Az ülés után báró Eötvös József vallás- és közoktatásügyi miniszter, aki az író vendégül látta, így szólt Dumashoz:

— Bizonyára unatkozott, kedves Dumas, hiszen nem értette a felolvasásokat.

Dumas így felelt:

— Lehet, ha értettem volna, jobban unatkoztam volna.